INKLYUZIV SPORT TA’LIMINI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISHDA TASHKILIY-PEDAGOGIK MEXANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Jamshid Mirzajonov Qahorjon o‘g‘li
Farg‘ona shahar 2-son texnikumi direktori,
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Anotatsiya

Ushbu tezisda alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchi-sportchilarni ta’lim-tarbiya va sport muhitiga samarali integratsiya qilishning tashkiliy-pedagogik omillari tadqiq etilgan. Inklyuziv sport ta’limi tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish, adaptiv va moslashtirilgan o‘quv-mashg‘ulot sharoitlarini yaratish hamda pedagog-murabbiylarning kasbiy kompetentligini oshirish masalalari IMRAD talablari asosida tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, inklyuziv sport boshqaruvining klasterli hamda ko‘p tarmoqli modelini joriy etish zarurligi ilmiy asoslangan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv sport ta’limi, tashkiliy-pedagogik mexanizm, adaptiv sport, boshqaruv klasteri, individual rivojlanish traektoriyasi.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

Jahonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish hamda alohida ehtiyojli shaxslarga teng imkoniyatlar yaratish ijtimoiy va pedagogik siyosatning asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Inklyuziv sport ta’limi o‘quvchi-sportchilarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy reabilitatsiyasini ta’minlashda muhim vositadir.

Ammoki, amaliyotda ushbu tizimni boshqarishda qator **tashkiliy va pedagogik muammolar** saqlanib qolmoqda:

Ta’lim hamda sport muassasalarida adaptiv sport va reabilitatsiya infratuzilmasining yetarsizligi;

Boshqaruv va pedagogik kadrlarning inklyuziv metodika va psixologiya bo‘yicha tayyorgarlik darajasi pastligi;

Ta’lim, tibbiyot va sport tashkilotlari o‘rtasida idoralararo idrok va integrasiya mexanizmlarining yetarlicha yo‘lga qo‘yilmagani.

Tadqiqotning maqsadi: Inklyuziv sport ta’limini tashkil etish hamda boshqarishning ko‘p omilli tashkiliy-pedagogik modelini ishlab chiqish va ilmiy jihatdan asoslash.

2. METODLAR (METHODS)

Tadqiqot doirasida 2025–2026-yillar oralig‘ida inklyuziv va adaptiv sport faoliyatini olib borayotgan ta’lim muassasalarida kompleks ilmiy-tadqiqot ishlari olib borildi.

Quyidagi usullar qo‘llanildi:

Qiyosiy-tahliliy metod: Inklyuziv sport va adaptiv jismoniy tarbiya sohasidagi xalqaro tajriba, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy-metodik adabiyotlar tahlil qilindi.

Empirik diagnostika: 50 nafar adaptiv sport murabbiyi, 35 nafar ta’lim muassasasi rahbarlari va 40 nafar alohida ehtiyojli o‘quvchilarning ota-onalari o‘rtasida anketalashtirish va sotsiologik so‘rov o‘tkazildi.

Statistik qayta ishlash: To‘plangan empirik ko‘rsatkichlar sifat va miqdor jihatdan ($p < 0.05$ ishonchlilik darajasida) tahlil qilindi.

3. NATIJALAR (RESULTS)

Tadqiqot jarayonida o‘tkazilgan diagnostika natijalari inklyuziv sport ta’limini boshqarishdagi asosiy uzilishlarni ko‘rsatdi.

1-jadval. Inklyuziv sport ta’limini tashkil etishdagi mavjud holat ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich va mezonlar	Yuqori (%)	O‘rta (%)	Qoniqarsiz (%)
Adaptiv infratuzilma va moddiy-texnik ta’minot	18.0	42.0	40.0
Murabbiylarning inklyuziv-pedagogik tayyorgarligi	16.0	48.0	36.0
Boshqaruv xodimlarining metodik ta’minot darajasi	22.0	50.0	28.0
Tibbiy-pedagogik va psixologik monitoring tizimi	12.0	38.0	50.0

Olingan ma’lumotlar asosida inklyuziv sport ta’limini boshqarishning **tashkiliy-pedagogik mexanizmi** takomillashtirildi. Ushbu mexanizm 4 ta asosiy blokka bo‘lindi:

Normativ-tashkiliy blok: Boshqaruv qarorlarini standartlashtirish, idoralararo hamkorlik nizomlarini takomillashtirish.

Kadrlar va kompetensiya bloki: Murabbiylar va xodimlarni adaptiv sport metodikasi va inklyuziv psixologiya bo‘yicha qayta tayyorlash.

Didaktik-metodik blok: Har bir shug‘ullanuvchi uchun jismoniy imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda *Individual sport-ta’lim traektoriyasi*ni (IST) shakllantirish.

Nazorat-monitoring bloki: Shug‘ullanuvchilarning jismoniy dinamikasini va ruhiy-emotsional holatini uzluksiz raqamli monitoring qilish.

4. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Olingan ilmiy natijalar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv sport ta’limini samarali boshqarish uchun an’anaviy sport boshqaruvi modellaridan vositachilik va individual yondashuv modeliga o‘tish zarur.

Tashkiliy-pedagogik mexanizmlarning takomillashtirilishi quyidagi amaliy afzalliklarni beradi:

Tizimlilik: Sport muassasasi, ta’lim dargohi, tibbiy-reabilitatsiya markazlari hamda ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlikning yagona mexanizmi yaratiladi.

Moslashuvchanlik: O‘quvchi-sportchilarning jismoniy va psixologik xususiyatlariga mos holda mashg‘ulotlar va musobaqa yuklamalari to‘g‘ri taqsimlanadi.

Kasbiy samaradorlik: Murabbiylar maxsus didaktik vositalar va inkluziv yondashuvlar orqali ta’lim sifatini oshirish imkoniga ega bo‘ladilar.

XULOSA (CONCLUSION)

Inklyuziv sport ta’limini tashkil etish va boshqarishda tashkiliy-pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy adaptatsiyasini va sportdagi muvaffaqiyatini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xalqaro amaliyotga tatbiq etish uchun quyidagi amaliy tavsiyalar beriladi:

Boshqaruv klasterini joriy etish: Ta’lim, sport, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya tashkilotlarining inklyuziv sport bo‘yicha yagona hamkorlik portalini shakllantirish.

Kadrlar malakasini oshirish: Adaptiv va inklyuziv sport bo‘yicha qisqa muddatli va amaliyotga yo‘naltirilgan modulli qayta tayyorlash kurslarini joriy qilish.

Raqamli monitoring: Har bir inklyuziv o‘quvchi-sportchi uchun elektron tibbiy-pedagogik xaritalar tizimini yaratish.

Adabiyotlar ro‘yxati (references)

1. UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report: Inclusion and education for all*. Paris: UNESCO.
2. Winnick, J. P., & Porretta, D. L. (2016). *Adapted Physical Education and Sport* (6th ed.). Human Kinetics.
3. World Health Organization. (2021). *World report on disability*. Geneva: WHO.